

Симеон Радев

Биография
и пълна библиография
спомени

представени

от Йордан
Василев

С княз Кирил в САЩ, 1929 г.

Въведение-обяснение

За младите хора днес името на Симеон Радев не означава нищо, защото половин век по време на комунистическото управление то бе пренебрегвано; не бе включено в учебници, почти не се споменаваше в печата. А той според мен е писател от ранга на Захарий Стоянов и Иван Вазов. Нека не класираме като в спорта кой е по-напред; затова се залових да пиша за него, подсказаха ми го разговори с неколцина млади хора, които не бяха чували името му и се изненадаха, че българите имат такава знаменита личност.

Невероятен интелектуалец, роден в Македонския край, български дипломат в продължение на десетилетия, направил за България много – а бе оставен на старини по време на комунизма да живее в мизерия. Неговата съпруга Бистра Винарова, дъщеря на ген. Виктор Винаров (1856–1908), е модерна художничка, получила признание в цяла Европа, но след септември 1944 г. комунистическата власт не ѝ позволява да прави изложби и творбите ѝ стоят десетилетия в апартамента им на ъгъла на ул. „Рачо Димчев“ и „Гладстон“ до 2014 г. Когато най-после бяха показани, тя отдавна си беше отишла от този свят.

Най-важното е, че освен всичко друго Симеон Радев е оставил важни и интересни текстове. На младини е журналист и е написал над 1000 статии за десетина години, а освен това е създал книгите „Строителите на съвременна България“ (т. I–II, 1910–1911) и още много творби, които ни приобщават към нашата история и трябва да се знаят от всеки българин, който се смята за интелегент, за образован.

Поставих в текста номер пред всяка включена в библиографията негова публикация за улеснение при цитиране, защото са многобройни, а освен това – лесно да се различават заглавията от моите обяснителни добавки или спомени. Заглавията са набрани в курсив. Всички цитати и заглавия са според правописа от онова време.

февруари 2014 г.

Роден е в Ресен на 19 януари 1879 г., тогава в Турция, сега в Република Македония. Цялото му име е Симеон Трайчев Радев, имал е двама братя (Владимир и Христо) и пет сестри. Да поясня. Ресен в онова време е бил забележително селище, за него са писали чуждестранни пътешественици като френския учен Ами Буе (1836–1838), руския Виктор Григорович (1844–1845), австриец И. Г. Хан (1863). В статистика от 1900 г. е отбелязано, че населението на града е 2400 българи, 800 българомохамедани, 30 турци, 300 арнаути-мохамедани, 570 власи и 350 цигани. В село до Ресен е роден и чаровният Трайко Китанчев (1858–1895). Има легенда, че селището е основано от войници на цар Самуил (X–XI в.), ослепени недалеч.

Сега ми изглежда удивително и невъзможно – Симеон Радев е роден през 1879, аз – през 1935 г., а се познавахме и му ходех на гости. Ще разкажа по нататък. Разликата ни е 56 години...

Постъпва в първо отделение (сега първи клас) в Ресен при учителя Мице Божанин (*Ранни спомени*, с. 18). През 1887 идва нов учител – Трайчо Доревски (*Ранни спомени*, с. 121–122). По това време среща и чете първите книжки у дома – Библията *Злочеста Кръстинка* (1870) от Илия Блъсков. През ваканцията баща му го кара да се научи да шие селски дрехи, но скоро се отказва.

През 1890 г. става тържествено посрещане на българския владика Синесий, в което участва като ученик и Симеон Радев. Учител му е Коста Николов, отличен педагог, който обучава заедно с Миле Огненов четири отделения и два класа, събрани в една зала. През същата година прочита повестта *Пролетни води* от Тургенев и тя му прави силно впечатление. През август 1891 г.

пътува заедно с други ученици на коне от Ресен до Охрид, където учи III прогимназиален клас.

Като ученик в III клас в Охрид чете с увлечение *Клетниците* от Юго в превод на Д. Хаджииванов. През 1892 г. при посрещане на новия митрополит Натанаил в Охрид вижда Григор Пърличев, който умира скоро след това (1893). През есента на 1892 г. баща му го премества да учи IV прогимназиален клас в Битоля и го настанява в пансион. Там по география, български и френски език му преподава Гьорче Петров (1865–1921), революционер, деец на ВМРО (*Ранни спомени*, с. 185).

През есента на 1893 г. е избран да учи в лицей в Цариград, потегля от Ресен за Солун и оттам за турската столица, пристига в Цариград, за да учи в Галатасарайския френски лицей. Постъпва в I клас, но след това поради успеха му го прехвърлят направо в III клас и така спечелва една година. През 1894 г. се запознава с Екзарх Йосиф и редовно го посещава в неделни дни след службата в църква. Това продължава до лятото на 1898 г.

В уроците по френска литература изучава с увлечение Малерб, Лафонтен, Расин, Корней, Боало, Ларошфуко, Паскал и др., а самостоятелно чете по-новите автори – Бодлер, Верлен, Льоветър, Маларме, Емил Фаге, Иполит Тен, Пол Бурже, в „Ла Ревю блъо“ чете статиите на Ернест Шарл, в които му допада ироничният тон. През 1894–1898 г. от библиотеката на Българската Екзархия взима книги и чете с възторг Любен Каравелов, Ботев, Вазов, Захарий Стоянов, Алеко Константинов, както и списанията „Български преглед“, „Българска сбирка“, „Искра“ (Шумен) и др. В лятото на 1895 г. през ваканцията на път от Цариград за Ресен спира в Солун, запознава се с Пере Тошев (1865–1912, убит, деец на ВМРО, който се сражава в българската армия). Той го напътва да чете и руските критици, дава му два тома очерци от Скабичевски, поверява му един каталог, който да занесе в Битоля. Това е било шифровано писмо на революционната организация.

През есента на 1895 г. след ваканцията, прекарана в Ресен, отново спира в Солун и там (по настояване на д-р Христо Та-

тарчев, негов земляк от Ресен) го заклева като член на организацията ВМРО не кой да е, а великият Гоце Делчев (*Ранни спомени*, с. 259). Превежда *Венчаването на поетите в старо време* от Петрарка и отпечатва във в-к „Новини“ (Цариград) под името Трайчев (бр. 6, 10.10.1895, с. 2–4). Превежда и биография на Петрарка на чист, чудесен български език. Повод за всичко това е честването на 500 години на Петрарка (1304–1374), който освен поет е бил и учен, и дипломат – имало тържества в Италия и Франция. Тези преводи разкриват амбицията на младия лицеист. Може би тук трябва да напомня, че след това Петрарка е бил непознат за нашата публика (макар с неговото творчество да са се занимавали Константин Величков, Кирил Христов, проф. Иван Шишманов, Николай Вранчев, Стефан Петров) и е преведен чак в наше време от Кирил Кадийски – *Сонети за живота и смъртта на мадона Лаура* (2011).

- 1 Първа публикация на собствен текст е *Раздор* (с псевдоним Революционер) във връзка с раздори между македонските водители. Написва я през есента на 1895 г., а е отпечатана в „Право“ (декември 1895 г.).

С име с. Трайчев превежда популярна статия *Пиянството* (запахата от него, самоубийствата) и я печата във в-к „Новини“ (Цариград), бр. 25, 15.12.1895, с. 3–4. Пак под името Трайчев превежда от френски разказа *Оздравял* от Франсоа Копе и го печата във в-к „Новини“ (Цариград), бр. 36 и 37, 30.01.1896, с. 2–3, 2.02.1896, с. 2–3. Княз Фердинанд пристига в Цариград (април 1896 г.), за да се представи на султана. На Симеон Радев е възложено да организира младите македонци за демонстрация и за връчването на писмо. С псевдоним Шариваров печата превод от френски на разказа *Наводнението* от Е. Легуве във в-к „Новини“ (Цариград), бр. 66, 17.05.1896, с. 2–3.

Прекарва част от ваканцията на о-в Халки, в дома на висшия турски сановник Христо Далчев от Кукуш, баща на

поета Атанас Далчев (тогава той още не се бил родил). Там превежда *Дамата с камелиите* от Ал. Дюма (лятото на 1896 г.). Започва да превежда разкази от Мопасан и да ги изпраща на списания в София (есента 1896). След време открива, че сп. „Българска сбирка“ е поместило *Пролет*, където той е допуснал смешна грешка (*Ранни спомени*, с. 249).

- 2, 3 Печата под името Трайчев в българския в-к „Новини“ (Цариград) две работи: *Една вечер в Халки* (бр. 12, 19.11.1896, с. 2–3) и разказа *Танас Колимечка* (бр. 13, 22.11.1896, с. 2–3) – за това разказва в *Ранни спомени*, с. 251.

Прочита биографията на Ботев от Захарий Стоянов, тайно внесена в лиця (1896). През Коледната ваканция (януари 1897 г.) е изпратен в Солун с послание до Централния комитет на революционната организация. Преспива у Даме Груев, там се вижда и с Гоце Делчев. На следния ден се връща в Цариград. В лиця идва да учи Никола Милев от Костур (1897). Между двамата бързо се създава приятелство, което продължава до убийството на Милев (1925). Под името Трайчев превежда от френски разказа *Мъченик* от Габриеле д'Анунцио и го печата във в-к „Новини“ (Цариград), бр. 65, 3.06.1897, с. 2–4.

Прекарва ваканцията (1897) в Ресен и за последен път се вижда с дядо си Раде, починал 1908 г. – (*Ранни спомени*, с. 17). Под името Трайчев превежда *Две съдбини* (мото от Алфред дьо Мюсе на френски) и печата текста във в-к „Новини“ (Цариград), бр. 23, 31.12.1896, с. 2–3. Превежда от „Ла Ревю Сиентифик“ статия *Психология на тълпите* от Густав льо Бон и я изпраща на сп. „Българска сбирка“, където тя излиза в кн. 5–6 същата година (1897).

Напуска пансиона на лиця (есента на 1897 г.), за да може да води революционна агитация сред ресенските граждани в Цариград. Чиновникът от Екзархията Димитър Ляпов му възлага да вади фалшиви паспорти от българското дипло-

матическо агентство за арменски революционери (*Ранни спомени*, с. 270).

- 4 Под псевдоним Богдан Гурин печата *Писма от България* (първо писмо) във в-к „Народни права“ (София), бр. 84, 4.08.1898, с. 2–3.

Посещава Екзарх Йосиф, след като полага последните изпити. Екзархът му предлага съдействие да учи в Сорбоната в Париж и после да го подстриже и готви за свой помощник (лятото на 1898 г.). Симеон Радев отказва. Екзархът го изпраща в България, като му дава за път и за първи нужди 15 наполеона (*Ранни спомени*, с. 274–275). Пристига в София (лятото на 1898 г.) и навлиза в македонски революционни кръгове, запознава се с Антон Страшимиров. В София се сближава с Александър Балабанов (лятото на 1898 г.), и той току що завършил гимназията. Двамата заминават с един и същ влак да учат в чужбина (*Погледи*, с. 360). Дружбата им се запазва до смъртта на професора (1955, *Погледи*, с. 358).

- 5 С псевдоним Велко печата в сп. „Българска сбирка“, кн. 7 (1.09.1898), с. 640–645 разказа *Лудият цигулар (Фантастична шарка)*.

Пристига в Женева (есента на 1898 г.) и се записва студент по право, включва се в кръжок със студенти-българи да изучава диалектически материализъм, чете Плеханов. Веднага след пристигането си в Женева посещава арменския революционен комитет. Запознава се в Женева с Михаил Герджиков (1877–1947, деец на ВМРО), известно време (есента на 1898 г.) е съквартирант с него. Герджиков го запознава с Г. П. Стаматов. Написва няколко статии върху политическото положение в България (края на 1898 г.) под псевдонима Пол Кристиан (лат.) и женевският вестник „Льо Женев“ ги помества. Така у Симеон Радев се поражда и утвърждава решението да стане журналист.

- 6 Написва в Женева статията *Делото Лукени* и тя е отпечатана без подпис във в-к „Народни права“ (София), 3.11.1898.

Увелича се от политическата икономика, преподавана от проф. Мафео Панталеони (1898–99). На неговите лекции вижда Христо Кабакчиев и Васил Коларов.

6а Отпечатва без подпис статията *Борба за правдата и истината във Франция*, (*Писмо от един студент*) във в-к „Народни права“ (София), бр. 130, 3.12.1898, с. 3–4.

7 Написва статия по македонския въпрос *В надвечерието* и с подпис Б. Гурин, Женева, я отпечатва във в-к „Народни права“ (София), бр. 1, 5.01.1899, с. 5. След изтичането на първия семестър (пролетта на 1899 г.) се премества в Берн по препоръка на лекар, запознава се с Петко Ю. Тодоров (*Погледи*, с. 311). Като студент в Швейцария следи „Драйфусовата афера“ и редовно чете в-к „Л’Орор“ със статии на Клемансо, Пресансе, Юрбен Гойе, там чете и статии за импресионистите (1899).

Завръща се в София (пролетта на 1900 г.), тъй като средствата му се привършват. Отново е в Женева. В библиотеката на Женева чете „Ла ри литерер“ от Анатол Франс [псевдоним на Франсоа Анатол Тибо], книги от Емил Фаге, Фердинанд Брюнтиер, Жорж Рьонар, но особено – на Сент Бьов.

Запознава се в Женева с Йован Дучич (1871–1943, сръбски поет, белетрист, дипломат от град Мостар, Херцеговина,) и споделя: „Едно горещо приятелство се завързва между нас, върху което не можеха да хвърлят никаква сянка нещастните раздори между двата народа“ (*Погледи*, с. 301). Дучич е секретар в Сръбската легация в София през годините преди Балканската война (1911–1912) и понякога двамата се срещат в казиното.

Симеон Радев напомня: „През 1900 г. започнах да издавам на френски „Л’Ефор“, вестник за пропаганда на Македония“ (в Женева, Швейцария) (*Погледи*, с. 328). Като студент в Женева (1900) заедно с Васил Коларов редактира писмен протест до швейцарския печат по повод противобългарски нападки и клевети от страна на гръцки студенти

(вж. Петър Нейков, *Завчера и вчера*, 1959, с. 78). Препечатва от в-к „Л'Ефор“ „Писма на един революционер“ във в-к „Реформи“, Г. II, бр. 6, 23.03.1900. бр. 9, 15.04.1900.

- 8 Под псевдоним Ведар (Радев наопаки) печата статията *Революционното движение в Македония* (с отбелязване, че е превод от френски), сп. „Реформи“, Г. II, бр. 50, 25.1.1901, с. 2–3 (с продължение).

В бележка под линия: „Горната статия вземаме от френското списание „Л'юманите нувел“, което излиза в Париж. Тя е написана от вещото перо на един добър познавач на турското управление и македонското революционно движение.“ В друга статия, подписана Ведар на латиница, списанието е наречено анархистическо и е издавано от Аугустин Хамон.

- 9 Статия *Черното войнство*, сп. „Реформи“, г. II, бр. 33, 28.09.1900, с. 4. Посочено е, че това е извадка от статия във в-к „Л'Ефор“, без да се цитира броя. След брой № 23 в-к „Л'Ефор“ спира, 15.03.1901.

Симеон Радев става редовен сътрудник (1901) на в-к „Вечерна поща“ от чужбина със заплата 200 лв. Това продължава до февруари 1903, когато се завръща в България и заплата му става 300 лв, а от август 1903 – 500 лв. (*Погледи*, с. 280).

- 10 *Сафо*, „Вечерна поща“, бр. 215, 5.11.1901, с. 2. (Това е неговата първа публикация като редактор във всекидневника).
- 11 *Турските финанси*, „Вечерна поща“, бр. 216, 6.11.1901, с. 1.
- 12 *Англия и Русия. – Морските амбиции на Германия. – Англо-руско споразумение. – Една дипломатическа хипотеза*, „Вечерна поща“, бр. 218, 9.11.1901, с. 1–2.
- 13 *Около Турция. – Майор Мортен. – Разбойничеството в Турция*, „Вечерна поща“, бр. 219, 10.11.1901, с. 1–2. (Втората част на статията разказва за мис Стоун.)

- 14 *Кючук Саид паша*, „Вечерна поща“, бр. 221, 13.11.1901, с. 2.
Това е новият велик везир; Симеон Радев напомня, че той е окачил Левски на бесилката.
- 15 *Хенрих Хайне*, „Вечерна поща“, бр. 225, 17.11.1901, с. 1–2.
Статията е написана по повод издигнатия негов бюст в Монмартър, но разглежда и отношенията на Германия, Австрия, както и с жена му Матилда.
- 16 *Чуждият финансов контрол в Египет, Турция и Гърция*, „Вечерна поща“, бр. 226, 19.11.1901, с. 1–2 (с продължение).
Статията е написана по повод на нов български заем и опасността от чуждестранен монопол върху тютюна. Показва държавническо мислене.
- 17 *Чуждия финансов контрол в...*, „Вечерна поща“, бр. 227, 20.11.1901, с. 1–2. Втора статия. *Египет*, продължение от бр. 226 (отбелязано: „Женева, 17. XI.“).
- 18 *Чуждия финансов контрол в...*, „Вечерна поща“, бр. 228, 22.11.1901, с. 1–2. Трета статия. *Турция, банкрутство*.
- 19 *Чуждия финансов контрол в...*, „Вечерна поща“, бр. 229, 23.11.1901, с. 2. Четвърта статия. *Гърция* (отбелязано: „Женева, 20. XI.“).
- 20 *В Йълдъз Кйошк. – Интриги между пашите. – Кандидати за садриазимата. – Кючук Саид паша*, „Вечерна поща“, бр. 230, 24.11.1901, с. 1, Женева, 20. XI.
Тук ще прекъсна библиографското изброяване и ще отида много напред в годините – нашето запознанство. Първото гостуване при него уреди Здравко Петров, колега, литературен критик, с когото се бяхме сблизили и той гостуваше често в нашия с Блага дом, макар че след десетина години написа по поръка на диктатора Тодор Живков жестока статия срещу нас на цяла страница във вестниците „Литературен фронт“ и „Работническо дело“ със заглавие *За класово-партиен подход, против разместването на естети-*

ческите ценности (тя излезе анонимно, но ми казаха, че той е получил хонорара и явно е бил авторът). Поводът за гостуването бе новата книга на Симеон Радев *Погледи върху литературата и изкуството и лични спомени*. Бях получил сигнален екземпляр от печатницата (работех в управление „Полиграфиздат“, отдел „Реклама“) и исках да му го връча. Записал съм датата на това необикновено за мен посещение – 19 август 1965 г. Вълнувах се като юноша пред любовна среща, макар да бях почти на 30 години. С нас бе и писателят Васил Попов.

В шест часа привечер се озоваваме пред солиден кооперативен дом, строен вероятно през 30-те години, на стотина метра от площад „Славейков“. Вратата на апартамента ни отваря дребен старец – самият Симеон Радев! През тъмен и тесен коридор ни въвежда в своята стая: две стари кресла, диван, постлан с черга, малка масичка, върху нея бакърена чинийка, работна маса и над нея – библиотеката. Книги, книги. Почти всички в старовремски красиви подвързии. Подредени на серии. Обстановката е скромна, без нищо лъскаво, никаква политура или банални украси. Той е облечен също така скромно, дрехите му са почти протрити. Сега бих прибавил – мизерия.

86-годишният домакин веднага подлавя разговора. Отведнъж тази почти безжизнена, немощна фигурка започва да излъчва покоряващ и властен интелект. В бавния му говор с примеси от чужди акценти (не скрива, че владее френски, английски, немски, руски, италиански, румънски, турски, а холандския бил позабравил вече), в изисканите редки жестове се проявява дългогодишна дипломатическа привичка. Разказва как се е срещнал с Плеханов, после споменава за разговор с Вандервелд, за другаруване и полемика с Кръстьо Раковски.

- 21 *Раздори между драйфюзарите. Краят на Драйфусовата афера, „Вечерна поща“, бр. 231, 26.11.1901, с. 1–2.*

- 22 *Чуждия финансов контрол в Египет, Турция и Гърция. Пета статия. Заключениели бележки. Финансовото вмешателство, „Вечерна поща“, бр. 232, 27.11.1901, с. 1.*
- 23 *Върху Турция. Икономии. Руската нота. Панислямическа политика, „Вечерна поща“, бр. 236, 1.12.1901, с. 1.*
- 24 *Българският заем и европейският финансов пазар. Индустрална криза, „Вечерна поща“, бр. 237, 3.12.1901, с. 1 (В същия брой има още една статия, но вече няма обозначение „Женева“, вероятно се е завърнал в Родината.)*
- 25 *Политическата пропаганда на Лабори. Раздробление на партията. Нова политическа ориентация. Правос социализъм?, „Вечерна поща“, бр. 237, 3.12.1901, с. 1–2.*

Може би трябва да напомня, че при всичката условност на каквито и да е разграничителни точки, биографията на Симеон Радев подсказва да бъде разделена на три главни етапа: първи творчески период (до 1912), дипломатически период (1913–1940), втори творчески период (1940–1967).
- 26 *Народните университети във Франция. Възпитанието на демокрацията. Старанията на държавата. Плодовете на свободното сдружаване, „Вечерна поща“, бр. 240, 7.12.1901, с. 2.*
- 27 *Германската митническа тарифа, „Вечерна поща“, бр. 241, 8.12.1901, с. 2.*
- 28 *„Кризата на либерализма в Англия. Първото разцепление. Завоевателният империализъм и войната“, „Вечерна поща“, бр. 245, 13.12.1901, с. 2.*
- 29 *Ще ли фалира България?, „Вечерна поща“, бр. 247, 15.12.1901, с. 1.*

Коментар по речта на Петко Каравелов, в същия брой е и следващото интервю.
- 30 *Един разговор с г-н Владан Георгиевич, „Вечерна поща“, бр. 247, 15.12.1901, с. 2.*

Обозначение отдолу – „Виена, 23.12.1901“ вероятно е печатна грешка – 13.12.1901.

- 31 *Учителят като гражданин. Процесът на Херве. Учителят в училището и в обществото. Лигата на човешките права, „Вечерна поща“, бр. 248, 17.12.1901, с. 1–2.*
- 32 *В Сърбия. Радикалите и кралят. Сръбско-руските отношения. Нов кабинет. Едно предположение, „Вечерна поща“, бр. 249, 18.12.1901, с. 1–2.*
За желанието на кралица Драга да посети Русия и отказа, написано със скрит хумор, стигащ до издевателство, а същевременно има и белези на коментар по международните отношения.
- Присъства в София на представление на *Хъшове* от Иван Вазов в „Славянска беседа“. На следния ден във „Вечерна поща“, бр. 250, излиза отзив от него:
- 33 *Театрални бележки, 19.12.1901, с. 2, а в същия брой има и друга статия на с. 1.*
- 34 *Англия и Русия. Отстъпките на Англия. Руските стремежи. Възгледите на „Новое время“. Една закана, „Вечерна поща“, бр. 250, 19.12.1901, с. 1.*
Интересен анализ върху перспективите на политика, която през 1914 г. ги направи съюзници.
- 35 *Във Франция. Обещанията на третата република. Данъчните реформи. Протекционизма. Дебати по бюджета, „Вечерна поща“, бр. 251, 20.12.1901, с. 1–2.*
Блестяща по стил статия, идеите ѝ са твърде социалистически.
- 36 *Две социални пиеси, „Вечерна поща“, бр. 252, 21.12.1901, с. 2–3.*
Отзив за драмата *Ученичка* от Жан Жулен, представяна в театър „Ренесанс“ в Париж, но като въведение надълго разказва за френския театър. Очевидно статията е съкратена и продължение не се появява, а в заглавието се посочват две пиеси. Сега продължавам с посещението ми при Симеон Радев на 19.08.1965 г. Тогава той довери: „Благовев бе човек недоучен. Благодарен съм му за вниманието и оценката на моя-

та книга. Но да знаеш, Йордане, фигурата с висок интелект и излъчване между социалистите бе Кръстьо Раковски“ (убит по нареждане на Сталин през 1941 г. заедно с други концлагеристи).

37 *Фенер и Ватикана*, „Вечерна поща“, бр. 253, 22.12.1901, с. 1–2.

38 *Народното събрание и Князът*, „Вечерна поща“, бр. 254, 24.12.1901, с. 1–2.

Сега може би трябва да напомня – с риск да се повтори: своя авторски прощъпулник Симеон Радев прави още като ученик от лица в Цариград, през гимназиалните си години. Започва с импресии, разкази, статии и преводи от френски език във в-к „Новини“ (Цариград), както и в софийските издания „Право“, „Българска сбирка“, „Народни права“.

39 *Нови веения в младотурските кръгове. – Недоволниците. – Кемал бей. – Младотурския федерализъм*, „Вечерна поща“, бр. 255, 28.12.1901, с. 1–2.

В-к „Вечерна поща“ известява: „Наший сътрудник г-н Симеон Радев днес със смесений трен замина за Виена“, бр. 255, 28.12.1901, петък, с. 3. Симеон Радев остава във Виена от 28.12.1901 до края на януари 1902 г. и почти всеки ден изпраща статия за „Вечерна поща“.

Интересно: Симеон Радев е отседнал в хотел „Хамеранд“ и при него неканен идва Мюлер фон Сент-Дьорди, началник на разузнавателния отдел във Вътрешното министерство на Австро-Унгария, а същият е бил цивилен агент към главния инспектор на Македония Хилми паша и е посещавал дома на сем. Радеви в Ресен (*Ранни спомени*, с. 29).

40 *Писмо Виена. Скандалът с Волф. Политика и нравственост. – Изборът в Траутенау. Речта на Шенерър*, „Вечерна поща“, бр. 262, 8.01.1902, с. 2.

Волф е известен пангермански депутат, явил се на дуел заради бившата му годеница, изключили го от пангерманския съюз, отказал се от депутатството, но отново е избран.

- 41 *Австрия и Русия. – Германският митнически проект и тройния съюз. – Преговори между Австрия и Русия. – Икономическият характер на международните борби, „Вечерна поща“, бр. 265, 11.01.1902, с. 1 (Виена).*
- 42 *Багдатската железница, „Вечерна поща“, бр. 265, 11.01.1902, с. 1–2, Виена.*
 Симеон Радев отбелязва за отношенията на Турция и Германия: „Чуждите капитали ще реформират Турция или ще я унищожат в сегашната ѝ форма. Съдбоносният въпрос е: дали преди да умре, Турция ще съкруши поробените християнски населения? Европа изглежда наклонна да ѝ позволи това ужасно дело.“
- 43 *Писмо Виена. Пак за тройния съюз. – Речта на германския посланик. – Пътуването на престолонаследника в Петербург, „Вечерна поща“, бр. 271, 18.01.1902, с. 1.*
 Става дума за Франц Фердинанд, убит през 1914 г. в Сараево. През февруари 1902 Симеон Радев пристига в Женева, прекарва там до края на март 1902 г., изпраща редовно статии за „Вечерна поща“. На голямо студентско събрание в Женева говори Плеханов, Симеон Радев му задава въпроси (*Погледи...*, с. 360). В началото на април 1902 г. Симеон Радев пристига в Париж и прекарва там и месец май, но пише редовно за „Вечерна поща“, където е на щат. Започва да издава в Париж в-к „Льо Мувман Македониец“ (фр., „Македонско движение“) за пропаганда на македонската кауза. В редакцията на неговия вестник идва Макс Шублие, френски консул в Битоля, женен за дъщерята на Йожен Карьер. На следния ден отива на гости у Карьер, там заварва Моне, Рьоноар и Гюстав Жьофроа, но младият Симеон Радев (на 23 години) е смутен и скоро си тръгва (*Погледи...*, с. 162–163).
- 44 *Социалното движение в Италия. Икономическият напредък на Италия. – Служащите по железниците и техните искания. – Страх от стачките. – За и против, „Вечерна поща“, бр. 272, 19.1.1902, с. 1–2.*

Симеон Радев пише: „Правото на един работник да защитава своя труд, за да го продаде колкото се може по-скъпо, е толкова свято, колкото правата на всичките собственици, взети изцяло“. И обяснява, че тази мисъл не е революционна, а е либерална.

45 *Два разговора върху българския заем. 1. С един директор на Лендер Банк, „Вечерна поща“, бр. 273, 21.01.1902, с. 1, Виена, интересно, живо интервю.*

46 *Два разговора върху българския заем. 2. С един виден виенски финансист, „Вечерна поща“, бр. 274, 22.01.1902, с. 1, Виена.*

47 *Френско-руският съюз. – Дебати във френската камара. – Обвиненията на Марсел Семба. – Льо Тан (на фр.) и Новое Время, „Вечерна поща“, бр. 279, 28.01.1902, с. 1–2.*

48 *Една сръбско-австрийска конвенция, „Вечерна поща“, бр. 280, 29.01.1902, с. 1–2, Виена.*

Разкрива взаимни обвинения между сръбски държавници за тайни преговори и конвенции с Австрия.

49 *В Германия. Върху един конституционен спор. – Статистика на труда. – Съдбата на митническия проект, „Вечерна поща“, бр. 282, 1.02.1902, с. 1–2, Виена.*

Пак прекъсвам библиографското изброяване и включвам думи на Симеон Радев от нашите срещи. Той владее до тънкости изкуството да води разговор, да разказва. Майсторски редува интересни случки и мигновени характеристики. Необикновената му памет, запазена почти ненакърнена до такава възраст, е истински склад от познания, преживелици, от безбройни срещи и разговори. Споменаването на цар Фердинанд го подсеца за Драган Цанков. Стариият политик вече е бил към края на годините си, когато младият тогава журналист Симеон Радев го посещава и го разпитва за отдавнашни събития и хора. Драган Цанков му разказал между другото за гостуването на цар Фердинанд в Петербург през 90-те години на XIX век, след като Русия призна-

ла нашия княз. Драган Цанков, емигрирал 10 години преди това заради своето русофилство, все още живеел в Петербург и бил поканен на приема, даден от императора в чест на неговия гост от България.

– Залата пълна с народ – разказваше той – князе, княгини... Най-после отваря се една врата и се съобщава тържествено: – Негово императорско величество! – Ето ти че влиза едно ниско човече, което стъпва несигурно, плахо.

След малко пак:

– Негово височество княз Ферднанд! – Влиза с вдигната глава и самоуверено онзи грамаден внушителен мъж. След малко около него се образува пръстен от велики княгини... А аз, рече Драган Цанков, се почувствах като... Нали е емигрант, противник на княз Фердинада.“

Нецензурната фраза, нещо обичайно за езика на Драган Цанков, не може да се вмести в устата на стария дипломат и той поглежда към нас – дали сме схванали смисъла на премълчаното. Ние вдигаме рамене и той е принуден да обясни описателно:

– Чувствал се като булка след първата нощ.

- 50 *Сръбското престолонаследие. Кралската идилия. – Посещението в Русия. – Един престолонаследник. – Агитацията на Карагеоргиевич. – Австрия и Русия, „Вечерна поща“, бр. 283, 2.02.1902, с. 1–2.*

За ражданията, за отношенията. Любопитни данни, жива, почти сензационно примамлива статия.

- 51 *Борба против милитаризма във Франция, „Вечерна поща“, бр. 284, 5.02.1902, с. 2.*

Излязла книга от Юрбен Гойе.

- 52 *Разговор с г. Крамарж. Австро-руското съглашение. – Дранг нах Остен (на нем.). – Австрия в Македония, „Вечерна поща“, бр. 285, 6.02.1902, с. 1, Виена.*

Отбелязва – „утре си тръгвам“. Крамарж е виден чешки депутат и Симеон Радев цитира негови думи: „България

е една болест на славянството. Тя нанесе със своята непризнателност спрямо Русия тежък удар върху идеята за нашата расова взаимност“, а след това коментира: „Значи, според г. Крамарж разделението на Полша, националният гнет, упражняван върху нейните синове, гоненията против малорусите оставиха славянството здраво и читаво.“

- 53 *Триполитанския въпрос*, „Вечерна поща“, бр. 289, 10.02.1902, с. 1–2, Женева.
- 54 *Турция против България. Кючук Сеид паша. – Неджиб Мелхаме. – Един турски ултиматум. – Румелийската дан*, „Вечерна поща“, бр. 290, 12.02.1902, с. 1–2.
- 55 *Смутовете в Триест*, „Вечерна поща“, бр. 291, 13.02.1902, с. 1–2.
- 56 *Бунтът в Барселона. Каталонизъм или социална революция? – Всеобщата стачка и пролетариатът. – Две методи*, „Вечерна поща“, бр. 292, 14.02.1902, с. 1–2.
Симеон Радев заключава: „Барселонската революция е опит за икономическото организиране на комунизма, против властта и без нея.“
- 57 *Един крал-либерал. – Виктор Емануил. – Данъчните реформи в Италия. – Въвеждането на развода*, „Вечерна поща“, бр. 294, 17.02.1902, с. 1–2, Женева.
- 58 *Заточението на Фуат паша*, „Вечерна поща“, бр. 296, 20.02.1902, с. 1–2.
- 59 *Латинско-славянски съюз. – Един русин върху славянофилството. – Борба против германизма. – Нови хоризонти*, „Вечерна поща“, бр. 297, 21.02.1902, с. 1, Женева.
Това е нещо като реферат върху една анонимна студия от руснак, споменава се: „Русия вътре в Русия, славяни вън от нея.“
- 60 *Социалистическите раздори във Франция. – Разцепленията. – Конгресът в Тур. – Еволюция или революция? – Оборота на Жорес*, „Вечерна поща“, бр. 299, 23.02.1902, с. 1–2, Женева.